

УДК 343.85

О.М. КЛЮЄВ, канд. юрид. наук, доц., Харківський національний університет внутрішніх справ

СУТНІСТЬ ТА ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ПРОФІЛАКТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НА МІСЦЕВОМУ РІВНІ

Ключові слова: профілактика, правоохоронна діяльність

Профілактична діяльність займає одне з провідних місць у структурі правоохоронної діяльності. Суспільство значно більше зацікавлене в недопущенні правопорушення, ніж у подальшому покаранні винних. Профілактика правопорушень повністю відповідає поняттям соціальної справедливості, тому що рівень розвитку системи її соціальних заходів визначає рівень гуманізації права, межі насичення його виховними елементами і межі застосування карних елементів. Світовий та вітчизняний досвід вказують, що найбільш перспективним заходом у боротьбі із правопорушеннями є профілактика, що передбачає не покарання, а, насамперед, удосконалення умов життєдіяльності людей та їх виховання. Більш того, профілактику правопорушень визнано одним з пріоритетних напрямів діяльності правоохоронних органів України, зокрема органів внутрішніх справ.

Проблемні питання профілактичної діяльності на місцевому рівні досліджували О.Б. Андрєєва, О.М. Бандурка, І.П. Голосніченко, І.М. Даньшин, О.М. Джужа, А.Ф. Зелінський, О.М. Литвинов, П.П. Михайленко, В.М. Плїшкін, Л.Л. Попов, В.П. Петков, В.П. Філонов та інші вчені. Метою цієї статті є удосконалення профілактичної діяльності на місцевому рівні. Для досягнення цієї мети у статті необхідно з'ясувати цілі, принципи, види, форми та основні напрямки профілактичної діяльності.

Як і будь-яка діяльність, профілактика

правопорушень має свої певні цілі. Такими цілями є: обмеження дії негативних соціальних явищ та процесів; усунення або взагалі нейтралізація причин правопорушень та умов, що їм сприяють; нейтралізація негативного впливу мікросередовища особи (сім'ї, школи, ВНЗ, друзів, співробітників і т.д.), які формують антисоціальну установку особи, та здійснюють негативний вплив на мотивацію її поведінки; вплив на особу, яка за своїми морально психологічними якостями здатна вчинити адміністративний проступок чи продовжувати протиправну діяльність. Профілактична діяльність базується на таких принципах: 1) законності – дотриманні вимог Конституції України та Законів України усіма, без винятку, суб'єктами профілактики, здійснення тільки тих заходів, які передбачені Законами або підзаконними нормативними актами; 2) гуманізму – всебічний захист прав та свобод громадян під час здійснення профілактичної діяльності; 3) гласності – систематичного висвітлення у статистиці та засобах масової інформації відомостей про профілактику правопорушень; 4) демократизму – участі у профілактиці правопорушень не тільки спеціалізованих суб'єктів, але й усіх інших державних органів та організацій, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, об'єднань громадян та окремих громадян; 5) науковості – використання форм, методів та засобів профілактичної діяльності, які розроблені та схвалені наукою; 6) диференційованого підходу – врахування як загальних, так і спеціальних особливостей правопорушників та груп правопорушень; 7) плановості та прогнозування – всебічне вивчення та аналіз стану правопорушень, складання та реалізація відповідних програм профілактики адміністративних проступків; 8) взаємодії та координації зусиль суб'єктів профілактики правопорушень; 8) громадського осудження протиправної поведінки; 9) переважання методів переконання – тобто застосування примусових заходів лише після вичерпання всіх інших заходів впливу; 10) адекватності методів та засобів профілактики вчиненим правопору-

шенням.

Залежно від того, на які явища і процеси спрямовані профілактичні методи і заходи, можна, на нашу думку, виділити види профілактики, зокрема, профілактику випередження, обмеження, усунення та захисту. Так, профілактикою випередження охоплюється діяльність різних суб'єктів боротьби із правопорушеннями, що спрямована на попередження виникнення протиправних явищ і процесів у суспільному житті. Профілактика випередження заздалегідь інформує про суспільно небезпечні явища, що можуть виникнути й безпосередньо або опосередковано детермінувати ті чи інші протиправні прояви. Вона включає широкий комплекс соціально-економічних, ідеологічних, політичних, правових, демографічних та інших заходів. Наприклад, усунення правового цинізму, використання економічних засобів регулювання суспільних відносин, протидія субкультури, діагностика та виправлення різних психічних аномалій, контроль за демографічним станом в країні тощо. Під профілактикою обмеження розуміється діяльність спеціальних суб'єктів, що перешкоджає поширенню протиправних об'єктів на тих чи інших рівнях суспільства, детермінації окремих видів правопорушень та формуванню типових рис різних категорій правопорушників. Відомо, що багато негативних суспільних явищ у сучасному суспільстві не можуть бути усунуті тими заходами, котрі є у розпорядженні суспільства. Це реальний факт і його треба враховувати. Єдиний можливий засіб профілактичного впливу на такі явища - обмеження їх антигромадського діяння. Наприклад, заходи щодо обмеження пияцтва, наркоманії, бездоглядності дітей тощо. Профілактика усунення передбачає таку діяльність суб'єктів, яка зменшує протиправні об'єкти і попереджує нову активізацію їх дії. Протиправні об'єкти, як відомо, розрізняються у залежності від соціального рівня суспільних відносин: від недоліків, які пов'язані з порушенням державних і господарських функцій, до криміногенних явищ й процесів, котрі охоплюють значну частину населення. Профілактика за-

хисту розглядається як сукупність заходів, що здійснюються з метою ліквідації умов, які сприяють вчиненню правопорушень. Профілактика захисту має за мету створити достатній захист і безпеку матеріальних об'єктів та особи, а також зовнішні перешкоди щодо посягань на суспільні цінності, усунення віктимного стану певної частини населення тощо [1, с.4-15].

Залежно від ієрархії причин та умов правопорушень у структурі їх профілактики виділяють наступні види: загально-соціальна, спеціальна та індивідуальна профілактика [2, с.29-32]. Перший рівень (загально-соціальний) передбачає вирішення економічних, соціальних, ідеологічних, політичних, культурно-виховних, організаційних та інших проблем у житті суспільства. Другий (спеціально-кримінологічний) пов'язаний із проведенням різноманітних заходів у конкретних соціальних групах, колективах, де складаються конфліктні ситуації, визрівають негативні явища. Третій рівень - це індивідуальна профілактична діяльність, що здійснюється стосовно осіб, які скоїли антисуспільні діяння, як шляхом ліквідації або нейтралізації негативних факторів середовища життєдіяльності цих осіб, так і шляхом впливу на їх свідомість [3, с.200-201].

Ми виділяємо такі види профілактичної діяльності, як загально-соціальний, спеціально-загальний та індивідуальний.

На практиці вироблено різноманітні форми, в яких здійснюється профілактична діяльність. На жаль, в сучасній літературі класифікації форм профілактичної діяльності надаються в загальному вигляді, без врахування тих юридичних та фізичних осіб, які мають втілювати конкретні заходи у житті, що сприяє декларативності та складності реалізації профілактичних заходів. Як правило, в сучасній науці надається наступний перелік заходів із організації профілактики правопорушень: комплекс заходів по боротьбі з пияцтвом, алкоголізмом та наркоманією; ефективна організація охорони громадського порядку при проведенні масових заходів; оптимальна розстановка сил та засобів органів

внутрішніх справ та громадських формувань з охорони правопорядку; виявлення, облік та контроль за поведінкою осіб, які мають психічні аномалії; контроль за дотриманням порядку придбання, зберігання і обліку вогнепальної зброї і вибухових речовин; проведення поточних аналізів стану “вуличної злочинності” з обов’язковою розробкою “карт враженості” конкретних районів; негайний розгляд заяв про побої, погрози вбивства або нанесення тілесних ушкоджень; виявлення молодіжних угруповань, схильних до вчинення правопорушень; профілактичний вплив на осіб, раніше засуджених за правопорушення, які схильні до агресивної поведінки; систематичне відпрацьовування житлового сектору з метою встановлення кубел і осіб, які їх утримують, виявлення та облік неблагополучних сімей [4, с.93].

Вважаємо, що форми профілактичної діяльності мають комплексний характер. По-перше, це окремі заходи економічного, ідеологічного, організаційного чи іншого характеру. По-друге, це спеціальні відомчі плани з профілактики правопорушень (наприклад, правоохоронних органів), що передбачають систему заходів, диференційованих за різними видами правопорушень, специфічними криміногенними групами і т.д. По-третє, це спеціальні міжвідомчі плани з боротьби із злочинністю. Специфічним у даному аспекті є те, що вони передбачають взаємодію різних суб’єктів, що не пов’язані між собою за підлеглистю. По-четверте, це плани соціально-економічного розвитку адміністративно-територіальних дільниць. Так, наприклад, до форм індивідуальної профілактики правопорушень ми відносимо: профілактичні бесіди; надання інформації про антигромадську поведінку особи керівниками підприємств, організацій, установ, учбових закладів, громадських об’єднань; попередження про взяття особи на профілактичний облік; адміністративний нагляд; офіційне застереження.

Отже, з метою зростання ролі профілактичного аспекту боротьби із правопорушеннями, можна виділити наступні його напрями: 1. Підвищення рівня та якості поінфор-

мованості населення шляхом актуалізації негативних явищ життя суспільства і про заходи, які воно вживає для боротьби з ними та їх попередження; поліпшення оперативності інформації; створення інформаційних джерел кримінологічної поінформованості населення. 2. Інтенсифікація попереджувальної роботи через засоби масової інформації. 3. Оптимізація законослухняного виховання людини. 4. Формування атмосфери підтримки та співробітництва населення з правоохоронними органами як один з найважливіших факторів посилення боротьби на сучасному етапі.

Таким чином, профілактика правопорушень - це методологічно складне суспільне явище, що пояснюється таким. По-перше, вона є багаторівневою системою заходів, що проводяться державними, недержавними органами та установами, громадськими формуваннями та окремими громадянами для мінімізації дії або нейтралізації причин, що породжують правопорушення або сприяють їх вчиненню. По-друге, профілактика правопорушень - це особливий вид соціального управління, що має за мету зниження інтенсивності процесів детермінації правопорушень, нейтралізацію дії її причин та умов для обмеження правопорушень до соціально прийняттого рівня. По-третє, вона є різноманітною за формами діяльністю, яка спрямована на пошук шляхів, засобів та інших можливостей ефективного впливу на правопорушення. По-четверте, профілактика правопорушень - це вплив держави, суспільства та їх інститутів на негативні сторони соціального буття з метою усунення, послаблення та нейтралізації причин вчинення протиправних дій та умов, що сприяли їм. По-п’яте, профілактика правопорушень є інтегрованою, багаторівневою взаємодією та взаємозалежністю елементів системи, яка створена для здійснення функцій боротьби із протиправними вчинками.

Отже, під профілактичною діяльністю на місцевому рівні ми розуміємо один із видів узгодженої діяльності фактично самостійних суб’єктів системи профілактики правопору-

шень, що проводиться у межах адміністративно-територіальних одиниць з метою забезпечення загальноприйнятих цінностей і полягає у розробці і здійсненні цілеспрямованих заходів по виявленню і усуненню причин та умов правопорушень, а також здійснення профілактичного впливу на осіб, схильних до протиправної поведінки.

ЛІТЕРАТУРА

1. Голіна В.В. Попередження злочинності: Конспект лекцій. -Х.: Укр. юрид. академія, 1994. -40 с.

2. Голосніченко І. Пропозиції щодо розвитку деяких видів профілактики // Радянське право. -1991. -№ 1. -С.29-32.

3. Лиховид В.І. Профілактика як дійсний засіб попередження росту злочинності // Вісник Запорізьк. юрид. ін-ту. -2001. -№ 3. -С.199-203.

4. Курс кримінології: Загальна частина: Підручник: У 2-х кн. /Джужа О.М., Михайленко П.П., Кулик О.Г. та ін.; За заг. ред. О.М. Джужа. -К.: Юрінком Інтер, 2001. -352 с.

Клюев О.М. Сутність та загальна характеристика профілактичної діяльності на місцевому рівні // Форум права. -2006. -№ 2. -С.76-79 [Електронний ресурс]. -Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2006-2/06komntr.pdf>

Розглянуті питання удосконалення профілактичної діяльності на місцевому рівні; з'ясовані її цілі, принципи, види, форми та основні напрямки.

Клюев А.Н. Сущность и общая характеристика профилактической деятельности на местном уровне

Рассмотрены вопросы усовершенствования профилактической деятельности на местном уровне; выяснены ее цели, принципы, виды, формы и основные направления.

Kljuev A.N. Essence and a general characteristic of preventive activity at a local level

Questions of improvement to preventive activity at a local level are considered; its purposes, principles, kinds, forms and the basic directions are found out.